

Додатковий матеріал до теми 5.1.

Роберт Джей Стернберг.

ЩО ТАКЕ СТИЛІ МИСЛЕННЯ?

Пристаюючи навчальні методики і технології до особливостей мислення кожного з учнів, вчитель має змогу на власні очі побачити дивовижний прогрес в опануванні ними матеріалу.

Отримавши “задовільно” за іспит зі вступу до психології у коледжі і дослухаючись порад вчителя, я вирішив, що не маю хисту до науки, яка згодом стала справою мого життя, і переключився на математику. Але коли виявилось, що математичні здібності у мене зовсім відсутні, я наважився повернутися до психології. Через три роки я закінчив коледж з відзнакою про особливі успіхи в опануванні психологічних дисциплін.

Щось подібне сталося зі мною в університеті. Викладач французької сказав, що, незважаючи на непогані оцінки з його предмету, у мене немає природного хисту до вивчення іноземних мов, і цей факт мені слід взяти до уваги при виборі майбутньої професії. Відтоді я старанно уникав всіх мовних курсів. Минули роки. Одного разу мені, молодому спеціалістові, запропонували взяти участь у програмі розвитку творчих здібностей учнів кількох шкіл у Венесуелі. Я був змушений вчити іспанську. Мені це вдалося на диво швидко – і зараз я вільно розмовляю нею. Працюючи в Іспанії та Латинській Америці, я без проблем спілкуюся з колегами їх рідною мовою.

Ці події з мого власного життя – а подібне хоч раз трапляється з кожною людиною – наведено тут як приклади для розгляду різних стилів мислення і сприйняття. У випадках із психологією та іноземними мовами проблема полягала не у відсутності природних здібностей, а у протиріччі між методами навчання і особливостями мого мислення і світосприйняття. Мій особистий досвід підтверджує, що:

- вчителі навчають інваріантно, не обтяжуючи себе пошуками індивідуальних підходів, що приносить користь учням з якимось одним стилем мислення і сприйняття, але відчутно шкодить багатьом іншим.
- як вчителі, так і учні плутають протиріччя між стилями мислення із відсутністю природних здібностей.
- вчитель може легко пристосувати власні навчальні методики до всіх стилів мислення та світосприйняття.

Наслідком цього пристосування будуть відчутні успіхи учнів в опануванні матеріалу.

Що таке “стиль”?

Стиль – це оптимальний спосіб використання індивідуальних можливостей; по суті, це не риса характеру, а індивідуальна особливість. Тому ті чи інші стилі не є кращими або гіршими – вони просто різні.

У кожного з нас є власний стиль, що складається з елементів різних стилів, але ми не обмежені якимись суворими рамками. Ми пристосовуємо свій стиль до різноманітних ситуацій і завдань. Наприклад, стиль, необхідний для розуміння літературного твору, відрізняється від того, що потрібен для прочитання детальної інструкції; щоб розв’язати задачу з алгебри, потрібен інший стиль, аніж той, за допомогою якого виводиться доказ теореми. Стилi можуть змінюватися протягом життя...

Таблиця 1. СТИЛІ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Стиль	Характеристика	Приклади діяльності
<p><i>За функціями:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Установчий Виконавчий Критичний 	<p>Схильність до творчості, винаходів, вияву власної ініціативи, якнайменше обмеженої правилами.</p> <p>Схильність до виконання правил та інструкцій, до діяльності за вказівкою інших.</p> <p>Схильність до критики та оцінювання людей і явищ.</p>	<p>Наукові проекти, література, музика, образотворче мистецтво.</p> <p>Розв'язування задач, написання творів на задані теми, копіювання усталених зразків і творів мистецтва, обробка інформації.</p> <p>Написання критичних статей, оцінка діяльності інших, поради.</p>
<p><i>За формами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Монархічний Ієрархічний Олігархічний Анархічний 	<p>Виконує кожне завдання окремо і ґрунтовно, присвячуючи йому всю енергію та увагу.</p> <p>Виконує багато завдань одразу, встановлюючи пріоритети і визначаючи, скільки часу присвятити кожному.</p> <p>Виконує багато завдань одразу, але невпорядковано, з нечітко визначеними пріоритетами.</p> <p>Виконує завдання хаотично, не сприймає системи, інструкції та інші обмеження.</p>	<p>Присвячує себе конкретній справі у будь-якій області: в мистецтві, науці, історії чи бізнесі.</p> <p>Розподіляє час так, щоб якнайбільше уваги приділити важливішим завданням.</p> <p>Під час тестування занадто довго читає текст завдання і тому часто не встигає його виконати.</p> <p>Його письмові твори – це потік свідомості, він “стрибає” від однієї ідеї до іншої, починає думку і не закінчує її.</p>
<p><i>За рівнем:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Глобальний Локальний 	<p>Віддає перевагу великим полотнам, узагальненням, абстракціям.</p> <p>Краще орієнтується в деталях, точних даних, конкретних прикладах.</p>	<p>Обирає для есе глобальні теми, шукає ідею у творі мистецтва.</p> <p>Описує конкретні деталі твору та їх взаємодію.</p>
<p><i>За взаємодією з оточенням:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Внутрішній Зовнішній 	<p>Зорієнтований на внутрішній світ, самодостатній, найкраще працює на самоті.</p> <p>Зорієнтований назовні, активно взаємодіє з оточенням, найкраще працює в колективі.</p>	<p>Віддає перевагу самотійній, “кабінетній” праці.</p> <p>Ефективніше виконує наукову чи соціальну роботу в групі.</p>

За пріоритетами: <ul style="list-style-type: none"> Ліберальний Консервативний 	Активний прихильник нововведень, сміливо обминає усталені норми. Прихильник усталених норм і традиційних перевірених засобів.	Пропоноване нове обладнання прагне опанувати сам, не звертаючись до інструкцій; віддає перевагу вільній формі проведення уроку. Використовує нове обладнання згідно з інструкціями; віддає перевагу традиційній формі уроку.
---	--	---

Учень має шанс отримати високі оцінки і прихильне ставлення вчителя, якщо стиль останнього відповідає його власному стилю.

Змінюйте свій стиль.

В основі усіх трьох поглядів лежить один принцип: вчитель повинен вільно оперувати підходами до різних стилів мислення та сприйняття, пристосовуючи свої навчальні методики до індивідуальних особливостей кожного учня.

Як свідчать дані таблиць, для вирішення проблеми не потрібно відмовлятися від традиційних навчальних технологій на користь новітніх методів. Традиційні технології (наприклад, завдання з варіантами відповідей) підходять для дітей з виконавчим і консервативним стилем, тоді як нові розробки (творче завдання) ефективні для учнів з установчим стилем. Жодна з методик не є універсальною. Варіюючи їх, вчитель зможе покращити результати навчання у всіх учнів. Отож, головне для вчителя – застосовувати різні підходи.

Необхідно підкреслити, що діти з олігархічним та анархічним стилями, як правило, потерпають найбільше: жодна з широко застосовуваних вчителями методик їм не підходить. Тому учням з олігархічним стилем (вони мають звичку робити багато справ одразу) треба допомагати у визначенні пріоритетів і впорядкуванні їх діяльності. Дітей з анархічним стилем (тих, що не сприймають правил і порядку, виконують завдання хаотично) потрібно вчити самодисципліні, аби вони використовували свою енергію більш впорядковано та ефективно.

Таблиця 3. РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ: СТИЛІ МИСЛЕННЯ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ.

Форми оцінювання	Оцінювані індивідуальні якості	Оптимально сумісні стилі
Коротка відповідь / завдання з варіантами відповідей (multiple choice)	Пам'ять Аналітичне мислення Вміння розподіляти час Вміння працювати самостійно	Виконавчий/ локальний Критичний/ локальний Ієрархічний Внутрішній

Ессе	Пам'ять Макроаналіз Мікроаналіз Творче мислення Організованість Вміння розподіляти час Розуміння думки вчителя Вміння працювати самостійно	Виконавчий/ локальний Критичний/ глобальний Критичний/ локальний Установчий Ієрархічний Ієрархічний Консервативний Внутрішній
Проект/ Портфоліо	Аналітичне мислення Творче мислення Вміння працювати в групі Вміння працювати самостійно Організованість Відповідальність	Критичний Установчий Зовнішній Внутрішній Ієрархічний Монархічний
Інтерв'ю	Соціалізація	Внутрішній

Таблиця 4. РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ: СТИЛІ МИСЛЕННЯ І ФОРМИ ЗВЕРТАННЯ

Змінюючи в той чи інший спосіб форми звертання до учнів, вчитель може підвищити ефективність навчання.

Виконавчий стиль	Критичний стиль	Установчий стиль
Хто сказав...?	Порівняй і протистав...	Створи...
Підсумуй...	Проаналізуй...	Вигадай...
Хто зробив...?	Оціни...	Що як...?
Коли це сталося?	Яка твоя думка...?	Уяви собі...
Що сталося? Як це сталося?	Чому так сталося?	Намалюй...
Повтори ще раз...	Що спричинило...?	Як би ти...?
Опиши...	Які наслідки...?	Припустімо...
	Прокоментуй...	Ніби-то...

Наші експерименти довели, що чим довше людина викладає, тим яскравіше у неї виявляються риси виконавчого, локального і консервативного стилю.

Учнівські колективи також мають внутрішні відмінності. Наприклад, чим нижчий соціально-економічний рівень середовища, тим більший відсоток у колективі учнів – носіїв критичного, олігархічного, локального, консервативного стилю (вони люблять критикувати, роблять багато справ одночасно, зосереджуються на дрібницях, віддають перевагу знайомим речам). Установчий стиль (творчість та

винахідництво) частіше зустрічається серед учнів, що є молодшими дітьми у родині, аніж серед тих, які народилися першими.

Ясна річ, і учнівські, і вчительські групи відзначаються різноманіттям стилів мислення. Під час моїх семінарів вчителі часто дивувалися, що їхні колеги, яких вони завжди вважали однодумцями, так відрізняються від них за стилями мислення та сприйняття. Якщо такі відмінності існують у групі однодумців, уявіть собі, наскільки різними можуть бути учнівські колективи!

Вони роблять успіхи!

Зізнаюся, що коли тільки починав викладати психологію, я припустився усіх тих помилок, за які зараз картаю інших. Я постійно виділяв учнів з моїми стильовими ознаками (установчий, ієрархічний, глобальний, внутрішній, ліберальний стиль) та недооцінював здібності і досягнення тих, хто був несхожий на мене. Потім я почав варіювати навчальні методики і програми, пристосовуючи їх до потреб якомога більшої кількості учнів. Виявилося, що здібних учнів у мене набагато більше, ніж я міг собі уявити. Гадаю, це слушно і для тих, кого навчаєте ви. Ваші учні чекають від вас гідної оцінки їх можливостей – адже вони прагнуть знань.

Література:

1. Gregorc A. F. Inside Styles: Beyond the Basics. – Maynard, Mass.: Gabriel Systems, 1985.
2. Grigorenko E. L., Sternberg R. J. Thinking Styles. / International Handbook of Personality and Intelligence (Ed. by D. Saklofske and M. Zeidner). – New York: Plenum.
3. Holland J. L. Making Vocational Choices: A Theory of Careers. – Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1973.
4. Renzulli J. S., Smith L. H. Learning Styles Inventory. – Storrs, Conn.: Creative Learning Press, 1978.
5. Sternberg R. J. Thinking Styles: Theory and Assessment at the Interface Between Intelligence and Personality. / Intelligence and Personality (ed. By R. J. Sternberg and P. Ruzgis). – New York: Cambridge University Press, 1994.
6. Sternberg R. J., Grigorenko E. L. Thinking Styles and the Gifted. // Roeper Review, 16,2: 122 – 130. – 1993.

Роберт Джей Стернберг –
професор психології та педагогіки
кафедри психології
Йельського університету.
Адреса: Box 208205, New Haven, CT 06520-8205.